

U N D E R S Ö G E L S E R

OM DE

PERSEPOLITANSKE INSCRIPTIONER

VED

D. F R E D E R I K M Ü N T E R .

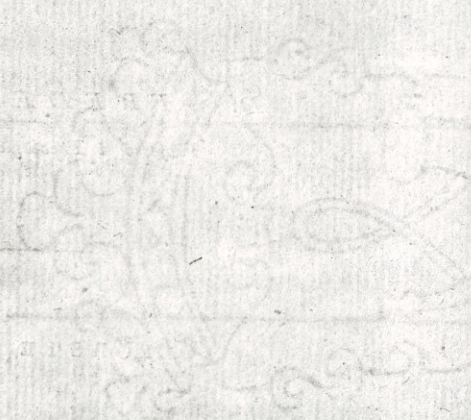
Professor i Theologien ved Kjöbenhavns Universitet.

F Ö R S T E A F H A N D L I N G .

UNIVERSITY OF TORONTO

FIRST-PUBLISHED INSCRIPTIONS

THE UNIVERSITY OF TORONTO

I n d l e d n i n g .

Iblandt Forverdenens Mindesmærker i Asien ere uden Tvivl Ruinerne i Egnen af Schiras, som af Indbyggerne kaldes Tschilminar, og som Europas Lærde eensstemmigen erklære for at være Levningerne af Persepolis, de vigtigste, baade i Henseende til deres Alder, som og i Betragtning af det mægtige Folk, hvis Rige de tjente til Prydelse, og til National-Helligdom. Vare end Baalbeks og Palmyras Templer opførte i en skjønnere Smag; saa kunde de dog ikke naae hine Ruiners høje Alder, og ærværdige Majestæt. Og selv den forholdsmæssigen ringe Rolle, disse Stæder, hvoraf den ene aldrig, den anden ikkun en kort Tiid under Odenat og Zenobia var navnkundig, spille i Verdens Historier, bestemmer Historiegrandskeren, der betragter disse Monumenter fra en højere Synspunct, end blot Kunstsmag og Kunsthistorie kan angive, til at anvise Levningerne af Persepolis den første Plads blant Asiens Ruiner, ved Siden af Ægyptens og Indiens allervigtigste Mindesmærker. I Midten af det persiske Rige, i dets herskende Provinds, den erobrende Nations og Kongernes Fædreland, i Persien selv, stode disse stolte Bygninger, uden al Tvivl, Kejserdømmets Kapitol og Nationens Helligdom. Egnen selv var hellig, og den

religieuse Aand, som den paa disse Ruiner læselige Skrivt, de store basreliefs paa Bygningernes Vægge og paa Konge-Gravene overalt röber, er Borgen for, at Ærefrygt for Guddommen og dens synlige Billede, Monarken, var den Stemning man ventede hos hver Perser, der paa sin Pilegrimsrejse *) nærmede sig dette Stød. Og ligesom disse Levninger have det tilfældes med saa mange andre af Alderdommens kostbareste Mindesmærker, at de tydeligen röbe saadan religieuse Aand: saa ere de og fra den Side saare mærkværdige, at de i adskillige Puncter ere de uforkasteligste Vidner for den *zoroasterke* Religions Alder, og for Ægtheden af de i dens hellige Böger bevarede Begreber; thi det er denne Lære, til hvilken der stedse tages Hensyn i Mindesmærkerne selv, og uden hvis Kundskab de ikke engang kunne forklares. **) Hertil kommer endelig, at de ere det eneste vigtige Monument af det persiske Riges Glands, i en Tid, da den store Konge herskede fra Middelhavet til Indiens og China's Grændser, og fra det sorte Havs Bredde til Lybiens og Æthiopiens Sandørkener: af et Rige, om hvilket vi vide saa saare lidet, i Forhold til dets Omfang og Magt, og som vi næsten eene kjende af Fremmedes, nem-

*) De persiske Konger gjorde Pillegrimsrejser til Egnen af *Pasargad*; og of-
frønde paa Højene omkring til deres Fædreneguddomme, som have *Persien inde*, (formodentlig Skytsenglerne, thi den zoroasterke Religion var ingen Afguds Dyrkelse.) Cyrus havde gjort denne Rejse syv Gange. *Xenophont. Cyropæd. VIII Cap. 7. § 1*, og endnu i Xenophons Tidsalder blev denne Sædvane iagttaget. Det er altsaa meget rimeligt, at ogsaa andre Perser gjorde efter den orientalske Skik religieuse Rejser derhen.

**) Dette have næsten alle nyere Rejsende formodet. Men ingen har saa vidt jeg veed, beviist det saa tydelig, som Professor Heeren i Göttingen i hans *Ideen über die Politik, den Verkehr und den Handel der vornehmsten Völker der alten Welt*. Andet Bind p. 198 følg.

lig Grækernes samtidige Beretninger, der som oftest staae i den aabenbareste Modsigelse med hvad senere orientalske Digtere og Historieskrivere have samlet af gamle indenlandske Traditioner og Skrifter. Under disse Omstændigheder maa *Persepolis* unægtelig være et vigtigt Stød i Menneskeslægtens Historie, og en Gjenstand, som Grandskerne ikke bör tabe af Sigte, saasnart det kommer an paa at udvide den menneskelige Kundskabs Grændser. Især, da der endnu er saa meget tilovers, som aldeles ikke er oplyst; eller rettere sagt, da det er først nu, man begynder med større Opmærksomhed at fæste Tankerne paa disse Ruiner og deres Indhold.

Det er ikke blot Basreliefs, ligevigtige for Kunst- og for Nationers Historie, som ere udhugne paa de persepolitanske Mure. Ogsaa Inscriptioner findes i ikke lidet Antal; Inscriptioner af en Art, hvis Lige ikke med fuldkommen Vished kunne paastaaes at være andensteds til *), uden i nogle skaarne

*) Ifølge Meiners (*Beschreibung alter Denkmäle in allen Theilen der Erde, deren Urheber und Errichtung unbekannt oder ungewiß sind*, Nürnberg 1786) skal Chardin i sin persiske Rejse sige, at der findes lignende Inscriptioner i flere Egne af Persien. Jeg har ikke kunnet finde Stedet hos Chardin. Utroligt er det ikke: thi ligesaa godt som Inscriptioner fra Sassanidernes Tid ere hugne ind i Klippevæggene paa flere Stæder, kunne og ældre Inscriptioner være hist og her tilovers i Persien. En usikker Efterretning af en Rejsende lader mig endog formode, at der selv i Indostan nær ved Ganges findes lignende: hvilket i og for sig ikke er muligt, da Sanskrit Sproget og det gamle mediske skal være saa nær beslægtet med hinanden; ligeledes har jeg funden en Relation blant en romersk Missionærs Papiirer i Hr. Kardinal Borgias Bibliothek, som maaskee ogsaa kan sigte til deslige Inscriptioner. Her er den i Korthed:

Missionæren mælder, "at have seet i Riget Bettia tvende i to forskellige Provindser oprejste Stötter, den eene östen, den anden synden for Bettia, som tydeligen ere af een og samme Haand. Over Jorden have de

Stene, som have Bogstaver af samme Beskaffenhed, og öjensynligen ere persiske, og i endeel Muurstene som findes blant Ruinerne af Babylon. Længé have disse Skrifter, hvis skjönne Simplicitet indtager Öjet, været beundrede af Rejsende og Lærde. Men ingen vovede sig til at dechiffrere dem, da baade de og Sproget, indeholde, vare lige uforklarlige: og de syntes derfor, ligesom Ægypternes Hieroglypher, at være bestemte til Efterverdenens Beskjæmmelse paa en Tid, da Etruskernes skriftlige Levninger ikke mere ere nogen Hemmelighed, og da flere hældige Forsög ere gjorte paa at læse og forklare de gamle phöniziske Alphabeter.

”endnu en Höjde af 27 Alen indtil Capitælerne, paa hvilke sees en meget naturlig udhugget Löve. Stöttens Omfang er 7 Alen, de ere hugne af een Steen, og næsten aldeles fulde med Skrift, som Missionæren copierede, ”og tilsendte baade Brammimes Akademie i Benares, som og visse Tibetanske Lamaer, af hvilke dog ingen kunde forstaae eller læse et eneste Ord; ligesaa lidet som Landets Indvaanere vidste at give ringeste Kundskab derom. ”Missionæren troede at have funden nogle Bogstaver, som lignede det gamle græske Alphabet. Bogstaverne paa begge Stötter vare de samme men Ordene forskjellige, og den eene har flere end den anden. Den som staaer östen for Bettia, er i en Örken, hvor der findes Levninger af Fæstningsværker: den har og ved Enden af den ubekjendte Inscription en Linie arabisk Skrift, som siger at en Visir af Alexander den store (hvis Navn ikke mere kan læses), har oprejst den, og velunderrettede Folk i Egnen paastaae ligeledes at Alexander, som de kaldte Masa Sikander, har ladet ”begge Stötterne udhugge.” Löven paa Capitælerne synes at være Tegnet paa persisk Smag; thi ogsaa paa de Stötter, som staae oprejst i Persepolis, findes Dyr. Men hvad Missionæren siger om enkelte Bogstavers Overensstemmelse med de græske, beviser neppe noget, da han udtrykkelig gjør denne Bemærkelse kun om Enkelte. Var det Samskritta, eller tibetansk Skrift, saa havde Landets Lærde formodentligen kunnet læse den. Der er da vel nogen Rimelighed for at det kunde være persiske Bogstaver.

Men den lykkelige Fremgang, med hvilken Hr. Professor I. A. Silvestre de Sacy i Paris har forklaret nogle af *Sassanidernes* Inscriptioner, som tildeels staae i Nærheden af Persepolis, og flere af disse Kongers Mynter *a)*, maatte nødvendig opvække noget Haab om Mueligheden af ogsaa at dechifrere hine ældre Steenskrivter: thi de sassanidiske Konger vare af samme Folk, ja de paastode selv at være af samme Æt, som de ældre Konger, Cyrus og hans Efterfølgere; de bekjendte sig til samme Religion som de; uden Tvivl havde de ogsaa samme Sprog. Og da det nu er aabenbart, at Zend- og Pehlvi-Sproget er Nøglen til at forklare de sassanidiske Monumenter; saa var det i det ringeste meget at formode, at det samme Mid- del, forbunden med Kundskab om det nærværende Persiske, og anvendt paa de ældre Persepolitanske Inscriptioner, ikke vilde blive aldeles frugtesløst, men i det ringeste føre Grand- skerne nogle Skridt videre frem. Lysten til at prøve derpaa, opkom omtrent paa samme Tid hos Selskabets Medlem, Hof- raad Tychsen i Rostock og mig. Uden at dens eene vidste noget om den anden, studerede vi begge disse Inscriptioner, som en fremmed Chiferskrift. I Begyndelsen vare Resultaterne af vore Undersøgelser hinanden temmelig lige. Men denne Overeens- stemmelse forsvandt efterhaanden; og da vi omsider correspon- derede sammen, vare vi altfor langt fra hinanden, til at vi at- ter kunde eenes. Hr. Tychsen havde gjort Kjempeskridt; havde allerede dechifreret den største Deel og selv forklaret nogle. Jeg derimod stod endnu ved Indgangen sysselsat med at opdage og bestemme de enkelte Bogstaver; og de Resulta-

a) Memoires sur diverses Antiquités de la Perse et sur les Medailles des rois de la dynastie des Sassanides, suivis de l'histoire de cette dynastie traduite du Persan de Mirkhond. Paris 1793. Qv.

ter som jeg, uafhængig af hvad jeg troede at finde i Steenskrivterne selv, havde uddraget af mine historiske Undersøgelser, forbød mig at antage dem, hans Forklaring førte til. Imidlertid har han bekendtgjort sin Opdagelse *b*) som, hvad enten den findes antagelig eller ikke, dog stedse er et ærefuldt Beviis paa en høj Grad af Skarpsindighed og Combinationsgave; og han elsker Sandheden nok til at underkaste sit Forsøg endog den strængeste Kritik, ved hvilken dets Rigtighed ogsaa allene kan afgjøres *c*). Men denne er det ikke min Hensigt i nærværende Afhandling at anvende paa hans Hypothese. Jeg anseer mig selv som Partie; og vil derfor, langt fra at stride med min fortjenstfulde Ven, ikkun fremsætte mine Undersøgelser, uden at tage nærmere Hensyn til hvad han troer at have opdaget, end for saavidt Sagens Beskaffenhed nödvendigen udfordrer det. Ikkun det være mig endnu tilladt i Forvejen at erindre: at omendskjönt Hr. Tychsen virkelig paa-

b) I hans Afhandling: *De cuneatis Inscriptionibus Persepolitianis Lucubratio*. Rostock 1798. Qv.

c) Foruden de Erindringer, som især i Göttinger Anzeigen 1798 p. 391, ere gjorte mod Hr. Tychsens Forklaring, har nu ganske nylig Hr. Hofraad Witte i Rostok erklæret sig imod ham i hans Afhandling: *Ueber die Bildung der Schriftsprache und den Ursprung der keilförmigen Inschriften zu Persepolis*. Rostock 1799. Men Hr. Witte paastaar ogsaa overhovedet, at disse Inscriptioner ikke ere Skrift, men blot linnariske karakteristiske Tegnbilleder, fremstillede efter den perpendicularære Gjennemsnitslinie, altsaa Zirater, Snörkeler og Blomsterfigurer efter Tegnekunstens daværende SimPLICITET (p. 83). Saa eenig som jeg er med Hr. Witte i hans historiske Indvendinger, saa lidet kan jeg bifalde hans Formodning, der ligesaa meget strider imod mit, som imod hans Colleges Forsøg. Dog haaber jeg at finde Undskyldning, naar jeg i en Afhandling, som aldeles ikke har nogen polemisk Hensigt, ikke bestrider hans Hypothese. Ikkun det bör jeg erindre, at allerede ældre Rejsende have været af den Forme-

staaer at have læst de persepolitanske Inscriptioner, heraf endnu ikke følger, at han har læst rigtig. Hvem der kjender Stridighederne mellem Svinton, Barthelemy, Dutens og andre, om phöniziske Inscriptioners og Mynters Forklaring, veed, at enhver af disse Lærde har bragt fuldkommen Mening ud af de af ham undersøgte Legender, og at den Eenes Forklaring dog alligevel har været forskjellig fra den andens. Maaskee ogsaa jeg, som ikke engang læser, men begynder først paa at lære Alphabetet, tager ligesaa vel Fejl, som Hr. Tychsen: og at først en Tredie ved en öjensynlig passende Forklaring overbeviser os begge om, at vi have grundet vore Undersøgelser paa urigtige Forudsætninger.

FÖRSTE KAPITEL.

Om Ruinerne overhovedet.

Umiddelbar ved Foden af de Bjerger, som indtage en stor Deel af det egentlige Persien, og paa dette Sted grændse til en Viid og af Araxes Floden vædet Slette, ligge Ruinerne af Persepolis; hvis nærværende Tilstand endnu viiser Overeensstemmelse med den Beskrivelse, Diodor af Sicilien har givet om dem *d*). Uhyre Substructioner stötte den store, efter Bjer-

ning, at disse Inscriptioner allene have været Forsög af Kunstnere, paa hvor mange forskjellige Maader den kileformede Linie kunde varieres; og at fölgelig Ideen, at paa de perspolitanske Mure ingen egentlige Inscriptioner vare at söge, ikke ere saa aldeles ny.

d) Bibliotheca historica. Lib. XVII. c. 71 p. 215. ed. Wesseling. Vol. II.

gets tiltagende Höjde anlagte, og i tre Terrasser opførte Bygning, som lænet til Klippers Fod, hersker over Sletten. Dens Bagside omfattes amphitheatralsk af Bjergets tvende Arme, hvis buformede og bratte Vægge ere et uovervindeligt Værn for Bygningen selv. Terrasserne ere forbundne med hinanden ved brede Marmortrapper: og alt hvad den persiske Kunst formaaede, er anvendt paa at pryde Nationens Helligdom. Ikke allene Architecturen i det Heele viser Pragt og Storhed i Ideer, og megen mekansk Fuldkommenhed *e)*, men og det mindre Arbejde, de architectonske Zirater, er gjort med stor Omhyggelighed; og de mangfoldige Basreliefs, hvormed alle Vægge ere prydede, ere Beviis paa Planens Eenhed, Formaalets Værdighed, og Konstnerens, om ikke grækisk-forfinede Smag og Nøjagtighed i at efterligne den skjønne Natur, saa dog deres store Flid og Omhyggelighed i at udtrykke endog den ringere Detail. Inscriptioner ere anbragte paa store Tavler, ved Trapperne, ved Indgangene, ved Siden af, og over Basrelieferne. Maaskee for at udtrykke i Ord, hvad disse sige i Billedspog. Thi den Eenhed, som hersker overalt i Bygningen, synes ogsaa her at berettigede til at søge samme Fuldkommenhed. Alt dette sees over Jorden: hvad der under den er indhugget i Klippen, er endnu ikke tilstrækkeligen under-

e) Alting er paa det nøjagtigste sammenføjjet. Hvor Klippen, udi hvilken næsten alle Fundamenter ere udhugne, mangler, seer man neppe, at Kunsten har erstattet Resten, og paa mange Steder have de sorte Marmorvægge endnu en spejlklar Politur, som næstendeels ikke er at begribe, naar man betænker, hvor mange Aarhundreder ere bortløbne, siden de bleve opførte. Ikkun Persiens milde og tørre Klima har kunnet vedligeholde disse Levninger, som og sikkerligen vilde være i en endnu langt fuldkommere Tilstand, dersom ikke Barbarers Raseri, og meget hæftige Jordskjælv havde ødelagt saa meget.

søgt. Underjordiske Arbejder, især hvor Bygningerne vare bestemte til religiøst Brug og til Begravelser, vare aldeles overeensstemmende med Forverdenens Tænkemaade. Næsten ingen orientalsk Kongegrav kjendes uden saadanne labyrinthiske Gange. Saa og her. Desmere er det at beklage, at vore Efterretninger om de underjordiske Anlæg i Persepolis, endnu ere saa ufuldkomne, og at de faa Rejsende, som have vovet at stige ned i dem, deels ikke have kunnet komme langt frem, deels have besøgt forskjellige Steder: at altsaa ingen Sammenligning imellem deres Beskrivelser kan anstilles. Men den Flugt, disse Gange synes at tage mod Gravene i Nabolauget i Syd-Ost, bestyrker den ellers usikre Tradition der i Eggen, som ligefrem forsikrer, at de føre til dem, og paa Grund heraf fortæller om de Skatte, som i deres skjulteste Kamre skulle være nedlagte *f*). Disse Grave ere ligeledes vedligeholdte i en næsten fuldkommen Tilstand. Tvende sees indhugne i den Klippevæg, som omgiver Bygningens Bagside: fire ligge mere af sides, omtrent en Miilsvej fra Palladsets Ruiner *g*). Af den

f) Et besynderligt Factum, om hvis Sandhed der vel ikke ligefrem kan afgjøres noget, fortæller *Chardin Voyage en Perse Tome III. p. 121.*

For nærværende Tid troe Perserne, at Skjebnens Talisman eller Diamant ligger skjult i en af disse underjordiske Gange, og at hver, som kan overvinde Hindringerne og komme til Stedet, kan faae Oplysning om sin tilkommende Skjebne. S. *William Franklins Bemerkungen auf einer Reise von Bengalen nach Persien in den Jahren 1786 und 87* (Berlin 1795) im *Magazin merkwürdiger neuer Reisen I. p. 304.*

g) De nøjagtigste Tegninger af disse Begravelser findes hos *Chardin* Tab. 67 68 og 74. De tvende nærmeste Begravelser Situation sees bedst i *Kämpfers Amoenitatibus exoticis* p. 325 og *Chardin* Tab. 52. Ruinerne af Palladset selv ere beskrevne og tegnede af *Pietro della Valle*, *Kämpfer*, *Chardin*, *Le Bruyn*, *Niebuhr*. Den sidste som har givet Efterret-

Stad som laae i Sletten, ved Borgens Fod, og som uidentivl udstrakte sig til disse Grave ved Naschi Rustäm, ere ikkun saa mange Levninger tilovers, at dens Existenz i Egnen ikke kan drages i Tvivl. Den var en af Asiens prægtigste Hovedstæder, opfyldt med Nationernes Rigdomme, og havde blomstret mange Menneskealdre igjennem med uafbrudt Velstand *h*). Det hører ikke til mit nærværende Öjemed, at undersøge, hvilken Forskjel der var imellem Persepolis og Pasargadæ *i*), hvilket Stæd ligeledes nævnes hyppig hos de Gamle, og hvor Cyrus var begravet *k*). Men maaskee Persepolis egentlig var den græske Oversættelse af Kongeborgens persiske Navn; og at Pasargad, dette ægtpersiske Ord, betegnede Staden, som strakte

ninger om dem, er *Franklin*, hvis Anmerkninger jeg paa behørige Steder skal gjøre Brug af.

- h*) Diodor. Sicul. L. xvii. c. 10. p. 214. *πλουσιωτάτη ἦν τῶν ὑπὸ τὸν ἥλιον, τῶν ἄλλων πόλεων ὑπερεῖχεν εὐδαιμονίᾳ, τῶν ἰδιωτικῶν οἰκῶν πεπληρωμένω ἐκ πολλῶν χρόνων παντοίας εὐδαιμονίας.* Q. Curtius Lib. v. 6. *Hujus urbis divitiarum vicere præterita. In hanc totius Persidis opes congesserant Barbari, aurum argentumque cumulatum erat. Justinus Lib. xi. kalder den Multis annis illustrem, refertamque orbis terrarum spoliis.*
- i*) Egentlig var vel det rette Navn Parsagadai som og Curtius haver; det kommer af *پارس* og *كده* Cüde. mansio, locus commorationis. Richardson's Dictionary, 1462. og da bliver Navnet *پارس كده*, Parsecüdè, fuldkommen svarende til Eustathii Forklaring over samme til Dionystii Periegeticus. *Διερμηνεύεται δὲ ἡ πόλις κατὰ τὴν γλῶσσαν Ἑλληνίδα, Περσῶν στρατὸ πέδον.* Det samme har Stephanus de urbibus, og man behøver ikke at tage sin Tilflugt til det Hebraiske *פָּרְס*, for at forklare Navnets Etymologie. See *Hadr. Relandi Dissertatio de reliquiis veteris linguæ persicæ* hans *Dissert. Miscell. p. 2.*
- k*) Stephanus de urbibus ad h. v. Strabo L. xv ed. Ameloveen p. 1061. Arrian. L. vi c. 29.

sig ud over Sletten *l*), indtil Cyri og de andre Kongers Grave, hvilke paa Cyri og maaskee Cambysis nær *m*), vare ligeledes udhugne i Klippevæggene. Saaledes var da denne Stad paa sine tvende Sider beskyttet af Gravenes Hellighed, og af Folkets afdøde Konger, hvilke, som vare de endnu levende, tænktes at værne om Nationalhelligdommens Sikkerhed. Endog paa Højene omkring Sletten vare Kasteller opførte, som havde Besætning, udentvivl i samme Hensigt, at sørge for Egnens uforstyrrede Roe. Og paa denne Maade var Staden, indtil Alexander kom til Faristan, vanhelligende lod aabne Cyri Grav *n*) og af Nationalhevn ödelagde Kongeborgen *o*), vel ikke den egentlige

- l*) Herr Heerens Meening, at begge Navne betegnede Eet, men at Grækerne bestemt kaldte Palladset Persepolis, og Egnen omkring Cyri Grav, Pasargada, er meget nær beslægtet med min Formodning. *Ideen etc.* p. 218.
- m*) Om Cyri Grav skal jeg siden nærmere tale. Jeg formoder at Cambysis Begravelse har lignet Faderens, da först under Darius Hystaspis og hans Efterfølgere de persiske Konger begyndte at ynde og selv at vise den hos orientalske Monarker saa sædvanlige Pragt, hvilken de nomadiske Perser tilforn ikke havde kjendt.
- n*) Hvad der ved Gravens Aabning blev funden, fortæller *Arrian* 17, 29. *Strabo* L. xv. p. 1061. see herom *Brisson de regio Persarum Principatu* ed. Lederlin. p. 322. seq.
- o*) Nogle Aar efter at Alexander havde erobret Persepolis, opholdt han sig der lidt paa Tilbagetoget fra Indien *Arrian* L. vi. p. 435. Staden beskrives; dens daværende Tilstand, som meget blomstrede, og som ikke manglede andet end Kongeborgen: denne har da udentvivl maattet eene friste Ödelleggelsens Skjebne. Men denne Kongeborg kan ikke have været den Bygning, hvis Ruiner vi endnu beundre. Thi paa disse sees ikke mindste Spor af Ildens, endog paa den haardeste Marmor umiskjendelige Virkninger. Desuden er det meget uvist, om Tömmerværk har været brugt ved denne Bygning, i hvilke maaskee Tapeter have tjent til Vægge og Sidebeklædning. Maaskee det altsaa var den som var opført i Pasargadae, om hvilken *Strabo* taler L. xv. 1059 og 1061 og som han distingverer fra Persepolis.

Residents *p*), men dog Asiens Hovedstad. Endog over halvandet Aarhundrede efter det persiske Riges Fald lokkede dens Rigdomme Antiochus Epiphanes til et fiendtlig Tog imod den. Men Indbyggerne vare talrige og mægtige nok til at drive ham tilbage *q*). Under de senere Parthiske Konger, efter at disse havde underkastet sig Persien, varede dens Velstand ved, endskjønt den ikke var deres *r*), men formodentlig de dem skat-skyldige persiske Fyrsters Residents *s*): men efter dette Dynasties Undergang valgte Stifteren af Sassanidernes Dynastie, Ardschir, den til sin bestandige Bolig, i hvorvel hans Efterfølgere ogsaa opholdt sig i Madain. Selv under Saracenernes Herredømme blev den endnu en lang Tid ved at være en

p) Residentsstederne vare som bekjendt, *Susa*, *Babylon* og *Ekbatana*, imellem hvilke de efter Aarstiderne skiftede. Stederne findes hos *Brisson* i den anførte Bog p. 88 o. fg. Den eneste, som nævner *Persepolis*, hvor de persiske Konger skulle have tilbragt Efteraaret, er Athenæus Deipnos. L. 13. *Εν Περσέπολει δὲ διατρίβουσι Φθινόπωρον*. Men hans Vidnesbyrd kan neppe veje op imod de andres, der aldrig tale om *Persepolis* som Kongelig Residentsstad. De orientalske Forfattere derimod sige at de Khaianiske Konger have forflyttet Residentsen fra Balkh til Estekhar.

q) 2 Maccab. ix. 1, 2.

r) De Parthiske Residents-Steder vare *Hekatompylos* hvor Arsaces stiftede sit Rige og opholdt sig: og omsider, da Riget blev mægtigt, *Ctesiphon*, den egentlige Hovedstad, og *Ecbatana*. *Athenæus* nævner ogsaa *Rhages* og *Babylon*. see *Imp. Arsac. Vaillant* p. 297. 304.

s) Det parthiske Monarchie begyndte meget ringe, og de første Konger vare selv ikke i Besiddelse af Persien, som dengang endnu tilhørte det Syriske Rige. Arsaces II, den første som førte Kongetitelen, erobrede først hele Parthien og Hyrkanien; og Arsaces VI, Mithradates, underkastede sig alle Lande mellem Euphrat og Indien, hvoriblandt ogsaa Persien var. *Vaillant* p. 40-43 Lejlighed hertil fik han, da efter Antiochi Epiphanis Død flere Provindser reev sig løs fra det syriske Rige og dannede egne Stater under egne Konger. Mithradates overvandt den persiske Konge, og gjorde ham

riig og blomstrende Stad. Vel kostede Islamismens voldsomme Indførelse i Hegirens sextende Aar 40000 Mennesker Livet; men denne Mordscene havde ingen videre Følger, og Istakhar, som den nu kaldtes, blev ved at være en Hovedstad og Sæde for Regjeringen af Irak. I det ottende Aarhundrede var den de Buidiske Kongers Residents, og en af deres Myntstæder *t*). Derimod maatte den i det Tiende friste den haarde Skjebne, at Sultan Samsam el Daulas General Katilmisch ødelagte den saaledes, at den smeltede sammen til en liden Bye *u*).

skatskyldig, og saaledes beholdt Persien sine egne Regenter endog til Strabos Tid, hvilket denne Geograph udtrykkelig bevidner Lib. xv. p. 1059. Και γὰρ εἰ βασιλεύονται μέχρι νῦν, ἴδιον βασιλέα ἔχοντες οἱ Πέρσαι τῆγε δυνάμει πλεῖστον ἀπολείπονται. καὶ τῷ Παρθυαίων προσέχουσι βασιλεῖ.

t) Tychsens *Assertio Epistolaris de peregrina numorum hasmonæorum origine*.

Hvis Anhang handler de *Persepoli seculo p. C. n. octavo adhuc florentissima Persiæ Metropoli, et officina ejus numaria*.

u) Dette meldes i *Hamdullas persiske Geographie*; hvoraf findes Udtog i *Magazin Encyclopedique An. 6. no. xi. p. 342-47.* og i *L. Langlès memoire historiques sur Persepolis, composé d'après differens manuscrits arabes, turks et Persans de la Bibliothèque nationale, i: Collection portative de voyages traduits de différentes langues orientales et Europeennes. Tome III. Paris An. 6.* Den samme Efterretning, formodentligen öst af Hamdulla, findes og i en tyrkisk Geografie, *Hagi Chalifa's Gehan Numa* (Verdens Speil) som blev trykt i Constantinopel 1726 og af hvilken Hr. Professor Norberg i Lund har bekjendtgjort nogle Udtog i et par Akademiske Dissertationer: *Specimen Geographiæ orientalisturcico-latine*. Lund. 1784. Kapitlet om Persepolis har adskillige Details, som giøre det interessant. Jeg meddeler det derfor efter Hr. Professor Norbergs Oversættelse, som han har tilladt mig at afskrive:

Districtus Astachar est vetus ditio, omnium regionum quæ in Persia cultæ fuerunt, auctore libri Neshè referente, prima, in longitudinem a Jezed ad Hizâr Direct, in latitudinem a Fehistan ad Serd patens, quod omne spatium ad hanc regionem pertinet. Urbs Astachar est antiqva. longitud. 88½ latitud. 30 gr. in plano campo posita, et olim Persiæ Me-

Men den stod atter frem af sin Aske, og skal endnu i det tolyte Aarhundrede have været Persiens folkerigeste

tropolis: unde vetusta et magna monumenta etiamnum ibi supersunt. Sed rex Ardeschir sedem regni hinc ad *Giuri* transtulit. Hanc urbem, ut dicitur, Kejumers filio suo Astahar condidit, Huschenk amplificavit, et Gemschid ei fastigium imposuit. Hæc regio quæ in latitudinem 10 parasangas, in longitudinem 14 paras. patebat, habuit aliquot ædificia publica, sata, pagos, et tria firma castella, singula montibus superstructa, quarum unum Astahar, alterum Schekeste et tertium Schikran appellatum fuit. Hæc tria nomine Tres Testudines insignita fuerunt. Aedificium his vetustius, ut in historia Persiæ (Farès namè) scriptum est, in Persia non datur. In hac regione solum reperitur, vallisimile, ab uno latere cinctum campo, quo pluvia effusa armentum bouum silvestrium se contulit: igitur Adadel Daula illud latus obstruxit, ibique magnam piscinam 17 scabellis, s. gradibus scalæ præditam condidit, cui tectum columnis innixum superstruxit. Hujus aqua 1000 hominibus sufficit. Breuiter: hæc urbs olim ob suam firmitatem in locum proverbii cessit et celebris fuit. Jam vero nec castello nec munimento gaudet, tamen in speciem munimenti firmas habet ædes et portas (palatia.) Gemschid ibi sub montem palatium quadratæ formæ in petra dura nigra fundavit et condidit uno ejus latere monti contiguo, ceteris tribus campum spectantibus, triginta ulnas in altitudinem eminens, a duobus lateribus scala instructum. Quod ædificium columnis nigri lapidis, rotundis et quadratis atque centenis quadripondiis innixum erat, quarum ramenta fluxum sanguinis cohibent. Illi lapidi celebri effigies jumenti Borak et regis Gemschid insculptæ erant. Thermæ ex monte orientis per foramen rasi lapidis hoc palatium influebant: in cacumine illius montis magnæ sunt cavernæ, quas indigenæ Zindan bad appellarunt. In principio Islamismi multi ex incolis regionis Astakhar pacta per plures vices violarunt; quo acto a Musulmanis cæsi fuerunt, eorumque urbs diruta. Reliquam urbis partem Katilmisch, imperante Samsam el Daula, exercitu ducto delevit, ita ut jam non nisi paruum oppidum remanserit. Inter ædificia diruta Xenodochium a Gemschid structum fuit, eo loco quo jam hospitium Tutijai Hendi jacet, positum. De columnis illius fabricæ residuis, quæ 40 campanilia appellantur, varix sunt sententiæ, aliis eas

Stad *v*). Den omtales af Abulfeda i det trettende Aarhundrede *x*), og var endnu til i Tamerlans Dage. Men efter den Tid findes, saa vidt jeg veed, ingen videre Efterretning om den. Isfahan og det nærliggende Schirás droge uidentvivi de rigere Indbyggere til sig. De Fattige fordelte sig formodentlig omkring paa Landet, og dannede de mange Landsbyer i Sletten. Eet, højst tvende Aarhundrede, vare tilstrækkelige til at tilintetgjøre Privatfolkes efter österlandsk Sædvane uanseelige Huse, og efterhaanden nedsank Navnet Istahkar til samme Forglemmelse, som allerede saa længe havde begravet Pasargadas og Persepolis Navn. Ikkun Ruinernes Pragt betegnede Stedet, hvor fordmillioner havde boet, og gav Anledning til de nye Navne Tschilminar og Hezar Sutun *y*).

Saaledes kunne vi omtrent bestemme Perioderne af denne mærkværdige Stads langsomme Forfald, indtil den endelig, liig Karthago, og ikkun kort Tid förend denne Afrikas Metropolis *z*), svandt bort af Jordens Overflade. Men ogsaa deri har baade Staden og Palladset havt lignende Skjæbne med Karthago, at begges Oprindelse selv er indhyllet i uigjennembrængeligt Mörke. Grækerne paastode at Cyrus havde anlagt Pasargada paa samme Sted, hvor han havde overvundet Asty-

ad ædes Homai bent Beheman, aliis ad Mosklam a Soliman conditam referentibus. Illam domum in templum deinceps mutatam fuisse verisimile est.

- v*) Tytsen i den anförte Afhandling p. 31. hvor *Scheich Aledrisis* Ord herom i *Geogr. Clima* III. pars VII findes.
- x*) *Abulfeda* ib. p. 31. Istacbr Urbium Persiæ antiqvissima, sedes regni olim erat: in qua sunt rudera numerosa ædificiorum, quæ opera Geniorum esse dicuntur, similia iis, quæ Palmyræ et Baalbeci visuntur.
- y*) De fyrgetyve og de tusinde Stötter.
- z*) I Begyndelsen af det XVI Aarhundrede. *Gibbon history of the decline and fall of Roman Empire. Vol. IX. c. II. p. m. 292.*

ages, Medernes Konge *a*) og at ogsaa han havde bygget Persepolis *b*). Aldeles forskjellige ere derimod Orientalernes Beretninger om Isthakars Alder; men de skyde dens Oprindelse op i Fabeltiden. Den berømte Digter *Firdusi* siger i sit Heltedigt *Schah Nahmè* om Kay-Kobad, Stifteren af Kajanernes Dynastie, at da han havde sluttet Fred med Tyrkernes Fyrste Afrosiâb,

vendte han tilbage til Persien,
hvor hans Skattes sande Nögle laae.

Kongernes Residents var dengang i Isthakar.

Der tronede Kajanerne i Glands og Herlighed *c*).

Af hvilke Vers følger, at *Firdusi* selv har forestilt sig Isthakars Alder højere, og stigende op til de pischdadiske Kongers Stamme. Dette er ogsaa de andre gamle persiske Forfatters Mening, som snart angive Kajumurath, den første persiske Konge, snart Huschenk, snart Tahmuras og Gjemschid, Persernes Salomo, snart Dronning Homaj, som Stadens Stifter. Ja de gaae endog saavidt, at de ansee den for et Værk af Feeerne i den præadamitiske Periode *d*). Det er altsaa ikke muel-

a) *Stephanus de urbibus* τὰς δὲ Πισσαργάδας ἐκτίσεν ὁ Κυρός ἐπ' οὗ τοῦ τοῦ παρὰ τὰς ἁμαξίας ἐκτίσεν.

b) *Aelianus de animalibus* L. 1. c. 59. Diodor fortæller at Cambyses efter Ægyptens Erobring tog Kunstnere af dette Land med sig til Bygningerne ἐν περσῶν πόλει, i Susa og i Medien. L. 1. c. 46. ed. *Wesseling* T. 1. p. 55. hvilket, ifald Efterretningen om at Cyrus har grundet Persepolis, ellers kan gotgjøres, kan foreenes med den uden synderlig Vanskelighed, da Cambyses var Cyri umiddelbare Efterfølgere, og en saa prægtig Bygning ikke kunde fuldføres under een Regjering.

c) Efter den Oversættelse, den Kejserslige Gesandt ved vort Hof, Herr Greve Ludolf, har havt den Godhed at meddele mig af den persiske, endnu utrykte Original.

d) *Herbelot Bibliothéque orientale* ad. v. Estekhar. og *Langles* ovenanførte

ligt at foreene Orientalernes Fortællinger med hinanden indbyrdes, ligesaa lidet som de kunne bringes i Harmonie med Grækernes. Men dog ere, som vi i det følgende skulde see, enkelte Dele af dem ikke ganske ubrugbare.

De fleste europæiske Lærde, som næsten alle have studeret Persiens Historie hos Grækerne, og derfor ligefrem have forkastet alt, hvad der modsagde disse, have hidtil været eenige i at denne stolte Bygning ikke kunde være opført til nogen anden Tid end i det persiske Riges største Flor, under det kajaniske Dynastie, til hvilket Cyrus og hans Efterfølgere hørte. Meget faa, og iblant dem især Wahl, Herder og Jones, have fulgt de orientalske Forfattere e). Men Hr. Tychsen er den

Memoire historique sur Persepolis p. 209 seq. Persepolis blev af dem som ansaae Djemschid for dens Stifter, regnet blant denne Konges syv Underværker. *Anquetet Zend-Avesta* T. 1. p. 11. *Notices* p. 31. *Herders Persepolis* p. 43. Andre tale om et prægtigt Slot, Dronning Homai, en af de Kajanske Fyrstinder, skal have ladet bygge i Isthakar, som nogle holde for Persepolis, andre for en Bygning i Egnen af Naschki Rustäm, hvis Ruiner endnu vises. *Niebuhrs Reise* II. p. 154. Paa Grund af lignende orientalske Efterretninger, som ere indeholdne i et gammelt Værk *Dabistan*, formoder *Sir William Jones* at disse Levninger ere fra en Tid, da Sabæismus var den herskende Religion i Persien, under Pischdadierne, og at Processionen paa Muren forestiller en af denne Religions Ceremonier, see hans Afhandling om Persere i *Kleukers* Udgave af det lærde Selskabs i Calcutta Skrifter. *Abhandlungen über die Geschichte und Alterthümer, die Künste, Wissenschaften und Literatur Asiens* 1795. 1 Bind p. 119. Men Dabistans Troeværdighed, hvormed den hele Hypothese staaer og falder, er langt fra ikke beviist: see Hr. Dr. *Kleukes* Anmærkning i samme Værk 2 Deel p. 139. seqq.

- e) *Wahl*, *allgemeine Geschichte der morgenländischen Sprachen und Literatur*, Leipzig 1784 p. 274. og *Herders Persepolis, eine Mutmaassung*. ogsaa i hans *zerstreute Blätter* 111 *Sammlung*. En Afhandling fuld af

eneste som tilskriver denne Bygning en langt senere Opriidelse, endog efter Alexanders Dage; da han paa Grund af den af ham foreslagne Dechifration af Steenskriften troer sig berettiget til at antage, at Arsaces I, altsaa det parthiske Riges Stifter, enten har opført, eller dog begyndt at opføre Palladset *f*).

Vanskelighederne ved at prøve paa Inscriptionernes Forklaring maa unægteligen foröges ved saadan Uvished om Bygningens Alder; da man, saalænge denne vedvarer, ikke engang kan tillade sig Gisninger ved Hjælp af constateret Historie. Jeg bliver derfor nödsaget til först at forelægge Selskabet de Grunde, som jeg har til at tilskrive Kongerne i det Kajaniske Dynastie, disse Levninger, og kan heri fatte mig saa meget deskortere, som jeg er fuldkommen eenig med de Resultater Hr. Professor Heeren i Göttingen har fremsat om samme Gjenstand i den anden Deel af hans fortreffelige *Ideen über Politik, Verkehr und Handel der vornehmsten Völker der alten Welt.* *g*)

Jeg begynder med Kongernes Grave, fordi vi have her nogle historiske Data, som kunne tjene til at bestemme deres Alder.

De ældste persiske Kongers Begravelser have uidentivl, da Folket endnu var nomadisk og ukultiveret, været yderst simple, maaskee blotte Jordhöje, af hvilke nogle endnu eksistere i Egnen nær ved Naschki Rustäm *h*). Hvad Cyri Grav

Genie, Eleganz og saare rigtige Anmærkninger. *Jones* paa det anførte Sted.

f) *De cuneatis Inscriptionibus Persepolitans p. 16.*

g) fra pag. 180 af.

h) *Kämpfer Amoen. exotica p. 306.* sætter saadanne Höje imellem Perse-

angaaer, saa vover jeg ikke at bestemme noget herom; endskjønt en liden ruineret firkantet Bygning ved Naschki Rustäm har megen Overeensstemmelse med de Beskrivelser Strabo og Arrian give om dette Monument *i*). Men vigtigere for mit nærværende Æmne er Fortællingen hos Diodor: at "Östen for Persepolis, firehundrede Fod derfra, er et Bjerg, som kaldes Kongebjerget. Klippen er udhuggen og indeholder flere Kamre,

polis og Naschki Rustäm. Paullo ultra quatuor occurrebant memorabiles tumuli, in quadratum ad mutuam 25 passuum distantiam locati, singuli longitudinis 50 passuum: quo fine facti, quidve condant, incertum. Denne Kämpfers Iagttagelse synes at faae Lys af den gamle persiske Bog *Lubb Tarich*, hvori meldes: at Istakhars Bjerg er meget berömt formedelst de Persiske Kongers Grave, hvoraf nogle, de ældste, sees i Hulerne, andre sees i Dalene, ingenti lapidum acervo ad instar collis aggesto. See *Tychsen's Lucubratio* p. 14. Hvilke Huler Forf. meener, er uvist. Skulde det være de med Basrelieferne foran, saa tager han fejl i at holde dem for de ældste, da de bære Præg af den zoroasteriske Religion, og da han desuden selv tilskriver dem Kishtasb, Lohorasps Søn.

i) *Strabo* L. xv. p. 1061. Ἐνθαῦτα δὲ καὶ τὸν Κύρου τάφον εἶδεν (Ἀριστόβουλος) ἐν παραδείσῳ, πύργου οὐ μέγαν, τῷ δάσει τῶν δένδρων ἐναποκεκρυμμένον, κάτω μὲν σφερόν, ἄνω δὲ σέγγην ἔχοντα καὶ σηκόν, σενὴν τελέως ἔχοντα τὴν εἴσοδον. *Arrian*. vi. 29. Εἶναι γὰρ ἐν Πασαργάδαις ἐν τῷ παραδείσῳ τῷ βασιλικῷ Κύρου τάφον, καὶ περὶ αὐτὸν ἄλλος ἐμπεφυτεῦσθαι δένδρων παντοίων καὶ αὐτὸν δὲ τὸν τάφον, τὰ κάτω, λίθῳ τετραπέδῳ ἐς τετράγωνον σχῆμα πεποιθῆσθαι, ἄνωθεν δὲ οἶκημα ἐπεῖναι λίθινον ἐσγεασμένον, θυρίδα ἔχον, φέρουσαν ἔσω σενήν, ὡς μόλις ἂν ἐνὶ ἀνδρὶ οὐ μεγάλῳ, πολλὰ κακοπαθοῦντι παρελθεῖν. Sammenlignes nu hermed Beskrivelsen hos *Niebuhr* p. 159 og Tegningen hos *Chardin* p. 126. saa bliver virkelig Formodningen ikke ringe, at denne Bygning er hiint ærværdige Monument. Men det har ikke meere den Inscription Strabo anfører: L. xv. p. 1062. ὦ ἄνθρωπε, ἐγὼ Κύρος εἰμι ὁ τὴν ἀρχὴν τοῖς Πέρσαις πητητάμενος, καὶ τῆς Ἀσίας βασιλεὺς. μὴ οὖν Φθονήσης μοι τοῦ μνήματος. See *Heerens Ideen* II. p. 207. og *Franklins Bemerk.* p. 312. Denne Rejsende afviger deri fra de övrige, at han tillægger Bygningen Vinduer.

hvori Kongernes Begravelser ere. Men til disse gives der ingen ved Konst tilberedet Adgang; og Liigkisterne maatte ved Maschiner hidses op, og bringes ind." *k*) Alt dette findes stadfæstet. I samme Beliggenhed og omtrent i samme Frastand fra Palladsets Ruiner, ere tvende store Façader hugne ind i Klippen. Det er meget vanskeligt at komme op til dem, da de nærværende Indgange ere höjt over Stedet, hvor man staaer: og disse ere endog gjorte med Magt. Selv de Döre som sees udenfra, ere kuns architectonske Zirater. Begge Begravelser have flere Kamre og Sarkophager af Steen, i hvilke maaskee de afdöde Kongers Legemer bleve lagte; dersom ellers disse Liigkister ikke vare bestemte til at gjemme andre Liig af den kongelige Familie, og Kongernes Grave selv have været paa aldeles ubekjendte Steder under Jorden *l*). Eet af disse Monumenter var efter al Rimelighed Darii Hystaspis Grav. Thi Ctesias, hvis historiske Troværdighed vinder stedse meere Anseelse, beretter at denne Konge lod sig i levende Live gjöre en Grav i det *dobbelte* Bjerg, hvilket Navn netop passer paa samme Bjerg, som Diodor kalder det *kongelige*, fordi det har tvende Arme, hvormed det indslutter Bagsiden af Palladset. Ogsaa denne Grav var höjt over Jorden: Ctesias melder at Darii Forældre, som vilde see Begravelsen, i hvis Kamre

k) *Diodor. Sicul. Lib. xvii. c. ii. p. 215. 16.*

l) Dette formoder Chardin; og maaskee med Rette. Den störste af de tre Pyramider ved Memphis, som blev bygget af Cheops, havde ogsaa underjordiske Anlæg, og en fra Nilen derhen fört Canal skal have omgivet denne Konges Begravelseskammer. *Herod. L. ii. c. 124. 127.* Neppe har noget Liig ligget i Sarkophagen i det överste Værelse af denne Pyramide, om end Fortællingen hos en arabisk Forfatter Ibn Abd Al-hokm, om den deri fundne Billedstötte, var ugrundet. *Shaws Travels p. 421.*

de uidentivl ogsaa vilde bisættes, omkom, ved det at Tougene, ved hvilke de vare hidsede op, bleve ved Margernes Forseelse lösladte, og de derved styrtede ned. *m*) Gives der altsaa nogen historisk Troværdighed, saa maa vi antage, at een af disse Grave er Darii Grav; og dette saa meget mere, da Forfatteren af Lebtarikh tilskriver de tvende Grave i Egnen af Persepolis Kischtasb, Lohorasp's Sön *n*) den femte i Kajanernes Dynastie, hvilken altsaa stemmer temmelig overeens med Grækernes Darius Hystaspis *o*), og den endnu ved-

m) *Ctesia Persica. c. 15.* i Wesselings Herodotus. p. 815.

n) L'auteur du Lebtarikh écrit, que Kischtasb, fils de Lohorasp, cinquieme Roi de la race de Kaianides, y etablit sa demeure (à Persepolis) et que fort près de cette ville, dans la montagne qui la joint il fit tailler dans le roc des sepulcres pour lui et pour ses successeurs. *Herbelot. Bibl. orient. Estekhar.* Bestemmelsen at Gravene vare noget nær ved Staden, viser at det er dem og ikke de i Naschki Rustäm, som meenes, og virkelig findes inden for Begravelsernes Façader flere Sarkophager, og i den eene flere Nischer. *Chardin* p. 116. Det er desuden flere orientalske Forfatteres Mening at Kongerne af det Kajanske Dynastie bleve begravne i Istakhar, saa f. Ex. Forfatteren af *Shirouz Nama* og *Mirk-hond.* see *Ousely Oriental Collections for April, May uud Juni 1797.* p. 169.

o) Efter den sædvanlige Maade at regne de persiske Monarker paa, er Darius den tredie, eller, naar den falske Smerdes skal gjelde som Konge, den fjerde. Men i Æschyli Persæ er han den aattende, i den Række hvori Cyrus er den tredie. Imellem ham og Merdis, som Æschylus holdt for en ægte og retmæssig Konge, sættes tvende, Maraphes og Artaphrenes, af hvilke den sidste havde været med at dræbe Smerdes. Stanley og Walther have antaget at disse to virkelig have regjeret for Darius. *Walther de primis Asiæ Monarchis, ad locum Æschyli in Persis* i hans *Animaduerss historicae et criticae. Weissenfels 1748.* Schütz derimod troer at dette ene Vers i Æschylus er en senere Glosse. *Excursus 2. de serie regum persarum Æschylea. Æschyli Trag. Vol. 2. p. 123.*

blivende National Tradition taler om Darab, hvis Grav et af disse Monumenter skal være, endskjønt den forvexler den sidste Darius med hiin Første, som Orientalerne ikke kjende under dette Navn. Det synes altsaa at være aldeles uden Grund, om man, for ikke at tilstaae dette, vilde søge det hos Ctesias omtalte dobbelte Bjerg i en anden Egn af Persien, da man dog alligevel ikke kan kuldkastré Diodors Vidnesbyrd, om at de persiske Kongers Grave vare i Kongebjerget tæt ved Persepolis. Begge Grave have meget mærkværdige Façader, som i deres Sculptur stemme aldeles overeens med Billedhugger- Arbejdet i Ruinerne af Persepolis; og i hvis Hovedbasrelief Gjenstanden er religiøs, og fuldkommen i Harmonie med den Zoroasterske Religion *p*). Den afdøde Konge forestilles nemlig som Ormuzds Dyrker: han staaer med Kongeværdighedens Tegn, den stærke Bue, for Alteret, paa hvilket den hellige Ild brænder. Over Alteret sees Solen, mod hvilken den bedende Konges Aasyn er vendt. Over Kongen svæver hans *Feruer*, den fuldkomne Idee som Guds Forstand fattede om ham, og hvis Copie han er, med Ringen, Symbolet af hans udödelige Natur; til Tegn paa, at han er en god, Ormuzd velbehagelig Konge *q*). Men ikke allene paa dette store Bas-

- p*) At Zoroaster har levet for Darii Hystaspis Tiid under Cyaxares 1 er den rimeligere Meening. *Buhle Geschichte der Philosophie* 1. p. 73.
- q*) Om *Fervers* efter den zoroasterske Lære see *Kleukers Zendavesta* 1. p. 14. *Fervers* ere efter denne Lære de første, reeneste Aftryk af alle tilkommende Væsener, det, som i ethvert Væsen er den reeneste Gnist af den himmelske Natur. Den sublime Tanke, at Gud naar han tænker, ikke blot tænker Muelighed, men at det bliver Realitet, frembragte i den zoroasterske Philosophie disse *Fervers*, i den Platonske Ideerne. (*ιδέαι*. *Αρχαι νοερα*.) Disse reene Væsener kunde saaledes leve i Aartusinder og virke, inden de bleve foreenede med Skabningen. Men at Kongen sees

relief, endog i Ornamenterne, hvor en Mængde H undeereudhugne, tages Hensyn paa Zoroasterske Forestillinger r). Det er meget at beklage, at den Inscription, hvilken Onesicritus hos Strabo melder at have staaet paa Darii Grav, ikke meere er at see. Da den anføres paa græsk, vilde den maaskee have kunnet dechifreres og være bleven en Nögel til at læse en Deel af Steenskrivterne paa Palladsets Mure s). Men ingen

her ved Siden af hans Ferver, betegner at han lignede ham, var reen og fuldkommen, og svarede til den Guddommelige Forstands Idee om ham. Ogsaa hvor han forestilles i sine Kongelige Forretninger, altsaa udöver Kongepligt og Kongedyder, sees stundom samme Figur over ham. Ferveren forestilles kun halv. Legemets nedre Dele ere kun for denne Jord. Vingene bedække Figuren. Ikke blot til Tegn paa Hastighed; men ogsaa her ligger den samme Idee til Grunde, som findes i Jesaiaes høje Vision Kap. vi. hvor Seraphim af Ærefrygt for Guds Majestæt bedække deres Födder. At Figuren skulde betegne Guddommen selv, som Herder meener, *Persepolis* p. 20, kan jeg ikke antage; deels fordi alting her er zoroastersk, og den første Forklaring synes meere overensstemmende med denne Religion; deels fordi vi ikke vide, at Perserne, som kun tænkte sig det højeste Væsen under Billede af Lyset, nogensinde have forestillet Gud i menneskelig Skikkelse.

- r) Hundene paa Bjelken under anden Etage af Graven. Parsen betragtede Hunden som Ormuzd's Skabning, som Symbol paa Aarvaagenhed og Kamp mod det onde Princip. *Zend-Avesta, Anhang II. III. 44.*
- s) Den skal have været følgende: φίλος ἦν τοῖς φίλοις ἰππεὺς καὶ τοξότης ἄριστος ἐγενόμην. Κυνηγῶν ἐκράτουν, πάντα ποιεῖν ἐδυνάμην. *Strabo Lib. xv. p. 1062. Athenæus L. x. c. 9. og Eustathius in Odyss.* tilføje: Ἡδυνάμην καὶ οἶνον πίνειν πολὺν, καὶ τοῦτον φέρειν καλῶς. Om Inscriptionen paa Cyri Grav har jeg allerede talt. Strabo anfører en Efterretning af den samme Onesicritus at Inscriptionen har været: Ἐνθάδ' ἐγὼ κείμεαι Κύρος βασιλεὺς βασιλέων., skrevet paa græsk med persiske Bogstaver og ledsaget af en Ligelydende paa Persisk. Men just dette gjør Sagen overmaade mistænkelig. Thi at en græsk Inscription skulde have staaet paa Cyri Monument, er aldeles utroeligt. Dette Sprog blev sikkert ikke

af de nyere Rejsende, ikke engang Chardin, som dog saa udförligen har beskrevet, og saa nöjagtigen aftegnet Kongegravene, giver nogen Efterretning derom; og efter hans Tegninger findes paa ingen af disse tvende den mindste Levning af Skrivt, som dog maatte være anbragt der, hvor den kunde falde bedst i Öjne. Af de Inscriptioner, som han fandt paa den tredie Grav ved Naschki Rustäm, stod den ene överst paa Façaden, og den anden imellem Karnissen og Indgangen *t*).

Paa samme Tid da disse Begravelser bleve brugte, maae ogsaa Palladset have existeret; og efter al Rimelighed hængte det sammen i det ringeste med dem som vare det nærmest. Jeg har i det Foregaaende berört de i Klippen hugne Gange under Bygningen. Deres Anlæg er meget vidtlöftigt, og Peter della Valle, som trængte dybest ind, fandt et Steds en Begravelse *u*). Vel er den sande Indgang til dem endnu ikke opdaget *v*); ej heller har nogen Europæer været ved deres Ende. Dog blev alt ovenfor erindret, at

værdiget saadan Ære. At Strabo forresten har antaget, at de Persiske Kongers Grave vare nær ved Persepolis og Pasargada, lider ingen Tvivl; han siger det udtrykkelig. L. xv. p. 1059. *καὶ ἡ γὰρ γὰρζα καὶ οἱ θησαυροὶ καὶ τὰ μνημεῖα ἐνταῦθα ἦν τοῖς Πέρσαις, ὡς ἐν τόποις ἐρμηνωτέροις καὶ ἕμᾳ προηγουμένως.*

t) Chardin p. 174. den överste Inscription var 15 Linier lang; den anden kortere. Det er Skade at vi ikke have Tegninger af nogen af dem. Rimeligviis indeholdt de Elogier over den afdöde Konge; maaskee ikke stort forskjellige fra det som anföres hos Strabo.

u) Chardin p. 121.

v) Chardin siger: on y entre par des crevasses fort étroites, qui se sont faites, ou par la longueur du tems, ou par l'effort de quelquel tremblement de terre, ou par ceux même, à qui l'esperance de trouver des tresors, a fait venir l'envie d'ouvrir et de fouiller les tombeaux. pag. 120. Han var i 7 til 8 Gange, indtil han fandt en stor Gang, i hvilken han

den östlige Flugt som de synes at tage mod Kongernes Grave, bestyrker, tillige med Analogien af andre orientalske Kongegrave, meget den Formodning, at Palladset og Gravene ere i Forbindelse med hinanden *x*). Men, ogsaa aldeles abstraheret herfra, behöver man kun med opmærksomt Öje at betragte Basrelieferne paa Murene af Persepolis, for at overbevise sig om at Palladset maa være af samme Tid som Gravene. Deels er Stilen i Figurerne og i de Architectonske Zirater *y*) den samme; og denne Grund, som Oldgranskere stedse bruge til at bestemme et Kunstværks Tidspunkt, hvis Alder ikke kan gotgjöres med historiske Factis, er unægtelig af megen Vigtighed. Deels iagtages den samme Nöjagtighed og Stivhed i Tegning og Udfö-

gik 500 Skridt frem. Traditionen i Egnen siger, at disse Gange ere i Forbindelse med dem i Naschki Rustäm.

- x*) Franklin taler om en underjordisk Gang, som han vil have funden under den eene Kongegrav bag Persepolis. Men han udtrykker sig saa ubestemt, at man ikke kan være vis paa at han har gjort en nye Opdagelse. Han forvexler den med andre, som Chardin og le Bruyn allerede have seet: *Franklins Bemerkungen. p. 304.* Forfatteren af *Voyage de Pythagore* Paris An. 7 Tome 3. p. 108. lader Darius Hystaspis sige om sin Grav, som han ligeledes holder for en af de i Egnen af Persepolis: Un puits, creusé dans cette meme roche, prolongera son issue, jusqu' a la *grande echelle* de la montagne interieure du royaume. Han beraaber sig paa *Plinii Hist. nat. vi. 26.* Men denne Forfatters Ord berettiger ham aldeles ikke til at antage saadanne Udgange. De ere fölgende: qva vero ipsa (regio) subit ad Medos, Climax megale appellatur locus, arduo montis adscensu per gradus, introitu augusto ad Persepolin caput regni, dirutum ab Alexandro. Her tales kun om en i Klippen trappeviis huggen Nedgang fra Bjergene som förte fra Medien til Egnen i hvilken Persepolis laae, maaskee i de Susiske Fjelde, hvilke Diodor nævner *L. xvii. c. 68*: men ikke et Ord om Kongegravene.

- y*) Desamme Dyr findes liggende paa Colonneerne af disse Basreliefs paa Gravene Façader, som have ligget paa de store Colonneer i Hallen af Persepolis selv.

relse, den samme, der ogsaa karakteriserer et andet Slags persiske Kunstværker, som unægtelig er af Cyri Efterfølgeres Tidsalder, *Darikerne* z): deels sees endelig de samme Fabeldyr, og det samme Costume i Klædedragterne paa Gravene og paa Murene af Persepolis; om hvilke Gjenstænder jeg nu i Korthed skal tale.

Det er overmaade meget at beklage, at af de trettenhundrede Figurer som ere udhugne i Basrelief paa de persepolitanske Vægge, forholdsmæssigen saa faa Tegninger ere komne til Europa. Hvad nu blot kan vises med enkelte, endskjønt tilstrækkelige Exempler, vilde, dersom vi havde fuldstændige Tegninger, ved fuldkommen Induction kunne bringes til højeste Vished: at nemlig just disse Basreliefs forestille det persiske Riges Tilstand saaledes, saa det var under Cyri Efterfølgere, og ikkun under *dette Dynastie*, hverken før eller efter dets for Historien saa mærkværdige Periode. Vi tør nemlig sikkert forudsætte, at det ikke blot var Kunstnernes Hensigt, med disse Figurer at pryde de nøgne Klippevægge; men saa mangfoldige, mythiske og historiske, paa saa forskjellig Maade grupperede Billeder maatte nødvendig have et Formaal, passende til Tiid og Sted, selv til Hensigten af Palladset. Indgangene bevogtes af Fabeldyr, den eene af Eenhjørninger uden Vinger a);

z) Een af disse Dariker i min Mytatsamling findes paa Vignetkaaberet til denne Afhandling: det er maaskee en af dem, som Aryandes, den af Cambyses i Ægypten efterladte Satrap, som omsider gjorde Opstand mod Darius, lod slaae i Sölv. *Eckhel. doctrina Num. Veter. Pars 1. Vol. III. pag. 553.*

a) Ventelig det Dyr, som Indianerne kaldte Carcason. *Ælian L. XVI. c. 20. λέγεται δὲ καὶ ζῶον ἐν τοῦτοις εἶναι, μονόκερον καὶ ἀπ' αὐτῶν ὀνομάζεσθαι κάρμαζωνον. Reland de vet. Lingua Indica. Dissert. Miscel. Vol. 1. p. 214.*

den anden af vingede Menneskelöver *b*), begge Symboler paa Kraft og Styrke *c*), som ogsaa længe vedblev at betegne disse Egenskaber, og som findes temmelig hyppig forestillede paa endeel persiske Gemmer, endog af en senere Tid *d*). Derpaa følge paa Væggene ved Siden af de Trapper som paa venstre Haand føre til den anden Terrasse, en Mængde Personer, som ere i Samtale med hinanden: Kongens Hoffolk, hvoraf nogle ere klædte i den viide mediske Klædning, Hofklædningen, den nu saa kaldte Caftan, andre

b) Μαρτιχώρα. Menneskeæderen. *Ctesia Indic. in Fragmentis ap. Wessel.* p. 858 taler om dette Fabeldyr. Ἑλληνίσι ἀνθρωποφάγον· ὅτι πλεῖστα ἐσθίει ἀναιρῶν ἀνθρώπων· ἐσθίει δὲ καὶ τὰ ἄλλα ζῶα. Endnu existerer det samme Ord i det persiske Sprog, مردخورا *Mardichora*, Menneskeædere. *Reland. l. c. p. 223.*

c) Da *Ctesia* Beskrivelse af *Mardichora* næsten aldeles svarer til de persepolitanske Marmorfigurer; saa troer jeg at Identiteten er afgjort, og kan derfor ikke bifalde Herders Mening, som finder i dette Fabeldyr Symbol af *Kongelig Viisdom*. s. *Herders Persepolis* p. 15. Dog er disse Dyrs Character øjensynlig formildet af Kunstnerne; de skulle blot betegne *Styrke*, ikke *Grumhed*.

d) Adskillige af disse Gemmer, som forestille Fabeldyrene, dels Eene, dels i Kamp med en Konge, har Major Ousely bragt med til Europa. En Kalcedon med Forestillingen af *Mardichora*, som uidentivl er af Sassanidernes Periode, tillige med en anden, der ogsaa har Skrift, lignende den paa disse Kongers Mynter, er i den Kongelige Konstsamling, og er beskrevet af *Niebuhr* II. Tab. 20. Hr. Ousely erkjender i disse Fabeldyr de hver Læser af *Findusi* og andre persiske Digtere vel bekjendte *Dews*, *Azhdehas*, *Simurghs*, *Gemschids* Kamp med *Dewen Arzhenk* eller *Sepid*, og mener at Monumenterne baade i *Persepolis* og paa andre Steder af *Persien* kunne faae megen Oplysning af *Firdusi*, ligesom saa mange græske Konstværker oplyses af denne Nations Digtere. see *Ousely's Oriental Collections for April, May og Juni 1797.* i Artikelen *on the Antiquities of Persepolis, Istakhar and Chehelminar.* p. 167.

derimod endnu bære deres gamle persiske Nationaldragt *e*). Denne Omstændighed er af stor Vigtighed til Bestemmelsen af disse Monumenters Alder; fordi det er bekjendt af Xenophon, at Cyrus var den første, som selv bar Medernes, det af ham overvundne Folks Klædning, overtalte sine Venner til ligeledes at bære den *f*), og uddelte samme iblant dem; da det omsider blev anset for et stort Ærestegn, naar man torde betjene sig af den mediske Dragt. *g*) Selv Persernes gamle Nationalskik at bære Dolken paa højre Side *h*), er her iagttaget. Ey at tale om deres övrige Prydelser *i*), og om den Respects Yttrelse, som de Ringere bevise de Fornemmere, men som ikke kan tjene saa meget til Tidsalderens Bestemmelse, da saa-

- e*) Stederne hos de Gamle, udi hvilke disse Klædninger findes beskrevne, ere samlede hos *Brisson de regio Persar. principatu.* p. 72. 546 og 558. om den mediske Kjole p. 561. om deres Perykker 558 om deres kostbare Belter og Guldkjeder p. 720. Da Persernes Nationaldragt derimod var af Læder og sluttede Knap til Livet. p. 547 og 548.
- f*) *Xenophon Cyrop.* L. VIII. c. I. p. 475. εὐλοῦν τὴν γὰρ τὴν Μεδικὴν αὐτὸς τε φορεῖν, καὶ τοὺς κοινῶνως ταύτην ἐπεισεύεν ἐνδύεσθαι.
- g*) Een af de persiske Magnater, Otanes, som havde været den første Op-
havsmand til Smerdis's Mord, fik til Belønning den Ret, at bære medisk Dragt. *Herodot* III. p. 241. Ligesaa gav Xerxes denne Klædning til saadanne, som havde gjort sig velfortjente i Krig, og selv til fremmede Folkeslags Gesandter. Den var det, Orientalernes Caftan nuomstunder er; og kaldtes ogsaa af Grækerne εὐλοῦν ἄρω-
φορικὴ. *Ælian. Hist. L.* 1. c. 22 og *Hesychius.* Saadan Klædning fik Themistocles til Foræring.
- h*) *Herodot.* VII. 61.
- i*) F. Ex. Guldkjædene, som ligeledes vare Kongelige Foræringer, og som ingen torde bære uden de, Kongen havde givet Tilladelse dertil. Med Armringe og gyldne Dolke havde det samme Beskaffenhed. Stederne ere samlede af *Brisson* p. 208 fölg.

dant Ceremoniel ogsaa gjerne kan have vedvaret under de Parthiske og selv under de Sassanidiske Konger.

Vigtigere derimod er i denne Hensigt den lange Procession, som er udhuggen paa højre Side i Muren, langs med den eene Trappe; men af hvilken til stor Skade for Historieforskeren ikkun den ene Halvpart endnu er til *k*). Denne Procession, i hvilken nemlig mange forskjellige klædte Mennesker forestilles opstigende til Palladset, med forskjellige Ting i Hænderne og i Følge med sig; af hvilken hver Afdeling udmærker sig ved samme Klædedragt, og hvor Formændene føres ved Haanden af Hofbetjente, snart i medisk Caftan, snart i persisk Dragt, med Stave eller korte Piile i Haanden, forestiller uden al Tvivl de forskjellige, det persiske Rige underkastede Nationer, som paa Persernes store Højtid, Nytaarsdagen *l*) tilsende Monarken ved Deputerede deres Foræringer, Landenes bedste Natur- og Konstproducter *m*). Og her findes en og anden Overeensstemmelse med den Beskrivelse over de forskjellige Nationer i Xerxis Hær, som Herodot giver; saa at endog derved Ideen om disse Monumenters jevnaldrende Oprindelse meget bestyrkes: og sikkert vilde denne Overeensstem-

k) Borgen var, som Diodor fortæller, omgivet af en tredobbelt Muur, som uden Tvivl var opført i Continuation med de naturlige af Klippen udhugne Terrasser. Disse staae endnu; men hvad der var højere end Terrassernes Niveau, og uidentivl var tilføyet af Marmorsteen, er ødelagt.

l) Norouz, Nytaarsdagen, er endnu Persernes Nationalfest: den ansees for den første Dag i det Aar, da Ormuzd skabte Verden og gav Loven. See *Hyde de religione veterum Persarum c. 14. 15.* og *Herders Persepolis p. 38.*

m) Uden en Gave, skjönt den var ringe, kunde ingen nærme sig den persiske Konge, *Brisson p. 52.* Skikken varede ogsaa ved under Partherne, og er endnu almindelig i hele Orienten, selv i China.

melse endnu være større og vise sig tydeligere, dersom, Herodot havde beskrevet Nationernes Fredsdragt, istedetfor at han paa det anførte Sted taler om deres Rustninger og Vaaben. Desuagtet kjender man Perserne igjen paa Beskrivelsen af deres Dragt og Huer, som findes hos de Gamle. Cissierne kjendes paa deres Mithrer, da de for Resten have persisk Dragt *n*). Andre lade i Følge deres Huer at være Phrygier *o*). Nogle af dem, som føre Heste *p*), synes at være Armenier, om hvilke man veed at de maatte svare en Tribut i Heste til den persiske Konge *q*). Fremdeles sees Mennesker i en Dragt, som endnu ligner Beduinernes *r*). Blant Levningerne af den överste Række, som for det meeste er nedbrudt, saae Niebuhr en Lövinde; hvilket især tjener til Beviis for at det som føres eller bæres i Processionen, ere de forskjellige Nationers Gaver til den persiske Konge, da ogsaa vilde Dyr bleve ham forærte til hans Menagerier og Dyrehaver. Der fandtes ogsaa Mennesker klædte i Löveskind, hvoraf Halen slæbde bagefter, ligesom Herodot beskriver Æthioperne *t*). Fremdeles sees paa disse Basreliefs næsten nøgne Mennesker, og Mennesker

n) Herodot. vii. 61. Perserne bære en simpel Hue; de forestilles Niebuhr T. xxii tiende Afdeeling.

o) Chardin Tab. 68. nederste Afdeeling.

p) Jeg holder Figurene Niebuhr Tab. xxii. n. n. 3. for den Hues skyld som de have paa Hovedet, for at være Armenier.

q) Xenoph. Anabasis. l. iv. c. 5. ed. Zeunii Vol. 2. p. 226. Ogsaa Cilicien betalte en aarlig Tribut i Heste Herod. iii. 90. Der findes i Chardins Kobber 7 Heste foruden et Æsel, en Cameel, Oxer, og Væddere, og Lövinden, om hvilken Niebuhr taler.

r) Niebuhr T. xxiii 6te Afdeeling.

t) Ἀθίοπες δὲ παρδαλέας καὶ λεοντίνας ἐναμένον. Herod. vii. c. 69.

i Skind og Pelsværk *u*), altsaa de forskjelligste Climaters Beboere, de første maaskee arabiske, de andre Scythiske eller Caucasiske Stammer. Dersom de højere Rader af Figurer vare vedligeholdte, vilde man formodentlig ogsaa have fundet Nationer med græsk Klædning, eftersom hele lille Asien var det persiske Rige underkastet, og den persiske Stolthed neppe har forsømt at forestille denne Nation, endskjønt den allene vovede at gjøre Modstand, her paa dette Sted i Rigets Helligdom, som den store Konges Undersaat.

Det samme Costume i Klædedragterne og deres Afvevlinger iagttages ogsaa i alle Basreliefs paa Murene af Bygningerne paa anden Terrasse. Den persiske Konge, uden Tvivl Dschemschid, Monarkernes store Mynster *v*), sees i mange af hans kongelige Forretninger. Især mærkværdige ere de Forestillinger, hvor han sidder paa Audienzthronen i simpel Majestæt, der endnu ikke kjendte den Skik, at de som nærmede sig Monarken, skulde tilbede ham *x*). Han har Kongesta-

u) *Chardin* den nederste Række.

v) Jeg kan ikke troe, at nogen af de Kaianiske Konger skulde være forestilt paa disse Mure. Det synes overalt at være en Heros, og da kan Tanken ikke falde paa nogen anden, end paa Dschemschid — som især synes at betegnes ved det hellige Bæger han altid har i Haanden. En lignende Forestilling sees paa en persisk, men i Phönizien slagen Sölvdarik, (*Pellerin Medailles des Rois n. 1.*) dog med den Forskjæl, at Kongen staaer paa en Vogn, og en Perser (udentvivl en *Δορυφόρος* (*Brissón* p. 270) bærer bag ham Bægeret, og en Stav med et *Vædderhoved*, fordi nemlig Dschemschid holdt sit Indtog i Istakhar den Dag, da Solen traadde i Vædderens Tegn, med hvilken Dag ogsaa Dschemschids Æra begyndte. *Herders Persepolis* p. 29.

x) *Niebuhr. Tab. 29.* At det var Skik og Brug at falde ned paa Jorden for Kongen, er bekjendt af den gamle Historie. *Valerius Maximus*

ven *γ*) og det hellige Bæger *z*) i Haanden, med hvilke tvende Attributer han næsten overalt forestilles paa disse Monumenter. Hans Livvagt, iført sin hos de Gamle beskrevne Rustning *a*), bevog-

mælder at allerede de sex Magnater beviiste paa denne Maade Darius deres Aerbødighed. lib. 7. c. 3. men maaskee forvexlede Romerne den senere Skik med den tidligere. Den Person, som forestilles paa Kobberet, holder Haanden for Munden, for at hans Aande ikke skulde besmitte Kongen.

γ) *Χρυσὴν ράβδον*. Esther. v, 2 VIII, 4. *Joseph Antiq.* xi. 6. At i den gamle Verden Scepterne vare Stave, er en bekjendt Sag.

z) Om dette Bæger, hvis persiske Navn var *Dscham-Dschäm*, see *Herders Persepol.* p. 30. Dschemschid fandt efter Traditionen dette Bæger da han grundede Istakhar; og dette Attribut er det især, som betegner ham. Det var et hellige Offerbæger, ligesom det, Xerxes kastede i Hellesponten. *Herod.* VII. 54. *Zendav.* III. 204.

a) De ere i fuld medisk Dragt med Hovedsmykket; med begge Hænder holde de et langt Spyd for sig. Kaaggeret have de paa Ryggen, og Buen over Skuldrene; ved Siden Buens Futteral — andre ere kun bevæbnede med Spyd uden Kaagger og Bue, og bære tillige det persiske Skiold *Gerra*. De persiske Konger havde tvende Korps Livvagter; *Δορυφόροι*, som ventelig vare de samme som det berømte Corps af de 10000 Udødelige, og *αίχμηφόροι*. Maaskee selv af *Μηλοφόροι*, som paa deres Stave bære Guldæbler, findes iblant de Persepolitanske Figurer. Der sees blant Hoffolkene saadanne som bære korte Stave med Kugler; og disse forrettede just Vagttienesten ved Hoffet. *Brisson* p. 270. De Vaaben som findes paa disse Monumenter, Bue, Kaagger, Landse, Dolk, Skiold, ere alle Persiske, og alt for bekjendte til at jeg behøvede at opholde mig ved dem. Men *Niebuhr* har Tab. 25 fig. f. særskildt forestillet eet, ham ubekjendt Instrument, der seer ud som en Öxe med en Piil i Midten. Det kaldes hos Grækerne *παλτων* og beskrives som en Landse. *Pollux* 1. c. 10. *παλτων μηδικὸν τὸ ἀκόντιον*. Suidas *παλτὰ τὰ δέρματα*. Men efter Persisk Etymologie er *χβλ* *Balta* en Öxe. *Relands* Conjectur er altsaa meget rimelig, at det var et Instrument, som foreenede Öxens og Landsens Form. Dets Skæft, som mangler paa Forestillingen, var 6 Alen lang. *Reland de vet. Lingu. Persica.* p. 209.

ter Adgangene til Audienssalen. Paa et andet Sted forestilles hans Throne baaren af Mennesker i de forskjelligste Dragter, som for endeel gjenkjendes af Processionen, og altsaa bestyrker den Meening, at Rigets forskjellige Nationer bleve betegnede i den *b*): og iblant disse findes atter nøgne Mennesker med vilde Dyr, maaskee Lövers, Skind paa Ryggen, og selv Negrer med tykke Læber og krøllet Haar *c*), hvilket sidste Herodot udtrykkelig melder om de afrikanske Æthioper *d*). Jeg vil ikke opholde Selskabet længere med Detaillen over disse Basreliefs, hvori indtil de mindste Biomstændigheder det gamle persiske Hofs Ceremoniel allevegne gjenkjendes, og til hvilke *Brisson de regio Persarum principatu* i denne Henseende giver de fuldstændigste Oplysninger; thi jeg troer at have samlet Data nok, for med Vished at kunne bestemme disse Monumenters Alder til Cyri Efterfølgeres Periode. Og især maae Forestillingen af Aethioperne, de i Nubien boende vilde Nationer, og af Negrerne, være hertil overmaade vigtig, fordi disse ikkun i den Tid kunde være det persiske Riges Under-saatter, i hvilken dette indbefattede Ægypten, altsaa fra Cam-byses indtil Darius Codomannus *e*). At Partherne derimod

b) Niebuhr Tab. 30.

c) Niebuhr p. 147.

d) Herodot. VII c. 70 p. 541. οἱ μὲν γὰρ ἀπὸ ἡλίου Αἰθίοπες ἰθύτριχες εἰσι. οἱ δὲ ἀπὸ τῆς λιβύης, οὐλότατον τρίχωμα ἔχουσι πάντων ἀνθρώπων.

e) At ville bestemme noget nærmere om Tiden, vilde være forvovent. Alligevel kan jeg ikke undlade at anføre et Sted af Xenophon, hvor han maler hans Tids Persers Sæder, hvorledes disse fra Cyri indtil hans Dage vare forandrede til Qvindagtig Blødhed: Ἐν γὰρ μὴν τῷ θέρει οὐκ ἀρκοῦσιν αὐτοῖς, οὐθαὶ τῶν δένδρων, οὐθ' αἱ τῶν πετρῶν σκιαὶ. ἀλλ' ἐκ ταύταις ἑτέρας σκιάς ἀνθρώποι μηχανώμενοι αὐτοῖς παρεσῶσι. *Cyrop* VIII. c. 8. p. m. 558. Saaledes forestilles den persiske Konge paa eet af de Per-

ikke vare Herrer i nogen Deel af Afrika, behøver ikke engang at bevises. Det er kun, fordi Hypotesen, om at Partherne have bygget Persepolis, nyeligen er bleven opstillet af Hr. Tychsen, at jeg her ogsaa maa berøre den. Men neppe vil denne Formodning kunne gotgjøres med historiske Grunde, paa hvilke dog i deslige Undersøgelser alting maa bygges, da disse tvertimod tale for disse Mindesmærkers langt højere Alder. Dertil kommer ogsaa, at Levningerne af den Parthiske Periode have baade i Henseende til Costume, til Sprog- og til Konstsmag en ganske anden Karakter. Dette bliver især tydeligt, naar Parthernes Mynter sammenlignes med de Persiske Dariker, og med de Persepolitanske Mindesmærker. Selv de Arsacidiske Kongers Hovedsmykke er ofte væsentlig forskjelligt fra den persiske Thiara. Den parthiske Bueskytte paa samme Mynter er anderledes klædt end den persiske paa Darikerne *f*), da Parthen har Scythisk, Perseren derimod umiskjendeligen det ægtpersiske Costume. Partherne bare altid Sværd *g*); Perserne sees kun væbnede med Dolke. Partherne betjente sig endelig af græske Kunstnere, hvilket deres Mynter, som endog have græske Inscriptioner, øjensynligen bevise *h*). Blant Ruinerne

sepolitanske Monumenter, gaaende med en Tjener som bærer en Parasol efter ham. *Niebuhr II. Tab. 25.* Men hvor han sidder, staaer der kun en Tjener med en Flueviste bag ham. *Niebuhr Tab. 29-30.* Han tilføjer: *Καὶ μὲν ἐκπῶματα ἦν μὲν ὡς πλείστα ἐχῶσι, τούτῳ καλλωπίζονται.* Ligeledes findes blant Kongens Hoffolk mange, som have Bægere i Haanden. *Niebuhr T. 21.*

f) Man see Tegningerne af Parthernes Mynter i *Vaillants Imperium Arsacidarum.*

g) *Joseph. Antiqu. Judaicæ. libr. xviii. c. 3.*

h) Dog have selv disse Parthiske Mynter noget fremmed og barbarisk. Aarsagen var ventelig den, at de i Cappadocien og i Colchis boesatte Græ-

af Persepolis og paa de övrige gammel-persiske Mindesmærker findes derimod intet Spor af græsk Konst, og man er ikkun deelt imellem Formodningen om, at enten Ægyptiske, eller bactrianske Kunstnere have gjort Arbejdet. For det første synes den Omstændighed at tale, at Cambyses ifølge Diodors Beretning lod Bygmestere komme fra Ægypten for at anlægge Rigets Hovedstæder, Susa og Persepolis *i*). Jeg troer ikke at dette Vidnesbyrd saa ligefrem kan kuldcastes, især da vi have andre meget sikkre Beviis paa, at ægyptiske Kunstnere have arbejdet for Perserne, hvorom jeg i det følgende skal tale: men i de Persepolitanske Mindesmærker findes intet, som med Sikkerhed kan siges at röbe ægyptisk Smag, eet og andet i Architecturen, især i Carnisserne og Colonnerne maaskee undtagen; men ingensteds den koniske og pyramidalske Form, Ægypterne plejede at give deres Bygninger, især ved Templernes Indgange *k*). Og hvad Figurerne angaaer, saa sees ved første Öjekast, at de ikke ere arbejdede af nogen ægyptisk Haand. Ej at tale om, at alle Persepolitanske Monumenter ere Basreliefs, ja endog haut relief, en Art af Sculptur, som Ægypterne til den Tid ikke havde *l*), er der og mere

ker, som vare nærmest til at bruges af Partherne, efterhaanden tabte den reene Smag; eller og opdragne iblant Partherne, aldeles rettede sig efter deres Konstideer. see *Winkelmann Storia delle arti*. den nyeste romerske Udgave Tom. I. p. 158.

i) *Diod. Sicul. L. I. c. 46. p. 55.*

k) *Caylus* har troet overalt at finde ægyptiske Ideer og ægyptisk Smag. Udtog af et Memoire han har læst i det franske *Academie des Inscriptions et des belles lettres*, findes i dette *Academies Histoire* Tome 29 p. 118. seq.

l) Hvad der i den gamle ægyptiske Konst kan kaldes Basrelief, er af ganske anden Beskaffenhed. Det sees paa nogle af Obeliskerne. Figurerne

Liv og Bevægelse og langt bedre Draperie i de Persepolitanske Figurer, end i alt hvad man er vandt til at see blandt Ægyptens Ruiner: og paa den anden Side er der større Kundskab om det Nøgne i de Ægyptiske; da derimod de Persiske efter le Bruyns Vidnesbyrd, hvilket her er af stor Vægt, da denne Rejsende selv var Maler, ingen Muskler findes angivne paa Legemernes nøgne Dele. *m)* Ventelig fordi deres Kunstnere, hindrede ved Nationalbegreb om Anstændighed, ikke havde Lejlighed til at studere det Nøgne. *n)* Hvori begge Arter af Monumenter komme hinanden nærmest, det er, at der i begge findes en vis Nøjagtighed i den ringere, blot mekaniske Detail, f. Ex. i at angive Negler, Haar, og slige Smaating: hvilket overalt findes hos hver Nation i den Epoke af dens Konst, hvor den har det Mekaniske fuldkommen inde. Havde endelig ægyptiske Kunstnere udhugget disse mange Figurer,

staae nemlig ikke frem over Stenens Overflade, men de ere omgivne af en dyb Incision, som følger deres Contour, og udaf hvilken de rejse sig basreliefmæssig, indtil deres Overflade bliver horizontal med den øvrige Steens. Saa er det f. Ex. paa den store Soelobelisk paa Campus Martius, som Pius vi har ladet oprejse. See ellers om Ægypternes Basreliefs *Winkelmans storia delle arti* 1. 124. Denne store Konstkjender vidste kun af et eneste virkelig Basrelief i ægyptisk Styl at sige, men det var støbt i Bronze.

m) Les regles de l'art n'y sont pas même observées, puisqu'il ne paraît point de muscles dans les nudités. Han tilføjer: et que les figures en general ne marquent aucun mouvement; on n'y a observé que les contours, ce qui fait, qu'elles sont roides, guindées et sans agrement. L'habillement et les draperies ont le même défaut; tout y est semblable et sans-gout. *Le Bruyn voyages* iv. p. 354. Alligevel er det unægtelig at de Persepolitanske Figurer have i Henseende til Draperie store Fortrin for de ægyptiske.

n) *Winkelmans* 1. p. 152.

saa vilde udentvivel selv Physiognomierne være blevne ægyptiske med brede og flade Næser, tykke Læber, fremstaaende Kjævebeen og Öjne og altfor höjt staaende Ören o); da de derimod findes fuldkommen orientalske og selv afvexlende, saa at man snarere maa antage, at Konstnerne have troeligen efterlignet National Physiognomierne af de forskjellige Folkefærd, de saae. Jeg holder derfor mere med Professor Heeren, som tilskriver Værket Bactrianske Konstere, især fordi Bactrien var dengang det meest kultiverede Land, hvorfra Perserne selv havde faaet deres Religion; tillige og fordi de Fabeldyr, som forestilles paa Murene af Persepolis, ere upaatvivlelig tagne af den baktiske Mythologie p). Men Baktierne have uden Tvivl lært af Indianerne; og det vilde maaskee ikke være saa vanskeligt, at finde langt større Lighed mellem de Persepolitanske og de gamle Indiske Monumenter, baade i Henseende til Architectur og til Sculptur, end der kan opdages imellem dem og de Ægyptiske q). Forresten kunne maaskee ægyptiske Slaver have arbejdet med under baktiske Konstneres Tilsyn, og paa denne Maade kan Diodors Beretning være at foreene med de Tvivl, man ellers maatte opkaste imod den, naar den uden videre Indskrænkning skulde antages for sand.

o) Det ægyptiske Physiognomie er kjendeligt i alle denne Nations Levninger indtil Mumie Kasserne. Det er endnu Kopternes Ansigts Dannelse, som Volney forsikrer. *Voyage en Syrie* 1. p. 74.

p) Heerens *Ideen* 2. p. 256.

q) See f. Ex. *Niebuhr* 11. om Pagoden i Elephanta, som er eet af de ældste Indiske Mindesmærker. At der tidlig har været meget stor Forbindelse imellem Persien og Indien, er unægteligt. Selv det gamle Persiske og Samscritta Sproget være nær beslægtede med hinanden: hvorom i det følgende meere.

Saa meget lære de Persepolitanske Levninger selv om deres Alder: og dette kan let forenes med de Stæder hos Grækerne, som sætte dem hen til Cyri og Cambysis Tider. Imidlertid er det let at indsee, at selv den store Konges Magt ikke var i Stand til at fuldføre saa store Værker i et meget kort Tidsrum. Thi det meeste maatte hugges ud af den levende Klippe; der skulde arbejdes ligesaa meget under som over Jorden; de over og under Legems Størrelse udhugne Figurers Antal beløb sig uden Tvivl til flere Tusende, af hvilke vi kun have den mindste Deel, da det meeste er ödelagt tillige med den største Deel af Palladset; og det med al sin Størrelse dog stedse indskrænkede Lokale forbød et altfor stort Antal af Arbejdere, især da næsten alt maatte gjøres paa Stedet. Altsaa kunne lettelig flere Regjeringer være gangne hen med denne Bygning. Beviis herpaa synes virkelig endnu at have: i det mindste troer Niebuhr at have funden Spor af Anlæg, der ikke have hört til den første Plan; og maaskee var dette Pallads selv, da Alexander erobrede Persien, ikke heel fuldendt *). Et Sted findes endog ledig Plads til en Inscription. Det kan altsaa være gaaet med Persepolis, som med det uhyre Jupiters Tempel i Agrigent, hvis Bygning ligeledes aldrig blev færdig.

Men hvad Gravene angaaer, da troer jeg, at, da Cyri Grav beskrives saa forskjellig fra det vi vide om de andre Kongers, Darii Hystaspis maa have været den første, som paa en ny Maade blev udhugget ^{r)}, og at de andre fem Grave,

*) Niebuhr II, 123.

r) Maaskee og det var Aarsagen, hvorfor baade han, og hans Forældre, som Ctesias fortæller, vilde see Graven.

have tjent Kongerne Artaxerxes, Xerxes II, Artaxerxes II og deres Efterfølgere s), indtil Darius Codomannus, om hvilken det er bekjendt, at Alexander lod ham bisætte hos de andre Konger t). Om den eneste Xerxes have vi ingen bestemte Efterretninger, hvor han blev begravet. Men uden Tvivl blev ogsaa hans Liig bragt til samme Egn, hvor Cyrus og Darius hvilede. De parthiske Kongers Grave have efter Dionis Cassii Beretning været i Arbela i Assyrien u), Josephus tager altsaa efter al Rimelighed Fejl, naar han sætter dem til Ecbatana v). Desuden er ogsaa det, han i denne Anledning fortæller, saa fabelagtigt, at det ikke fortjener ringeste Troe.

s) *Ctesiae. Persic. c. 9. 13. 15. 44. 46. Aelian var. Hist. vi. 8. apud Brisson l. c.*

t) *Arrian III. 22.* Vilde man tillade sig Gisninger, saa kunde man maaskee holde den ufuldførte Grav i samme Smag som de andre, hvilken Niebuhr saae nogle hundrede Skridt fra de tvende som ere udhugne i Bjerget Rachmed bag Persepolis, for Begyndelsen til denne Darii Grav — og antage, at han efter hans Riges Undergang blev bisat i een af de andre Kongers Monumenter. *Niebuhr 2. 152.*

u) *Dio* fortæller, at Caracalla efter Arbelas Erobring A. U. C. 969. aabnede der de parthiske Kongers Grave, og lod dens Been adspredde. L. 78 c. 1. p. 1308. *ed. Reimari.* Kong Artaban fordrede derfor og af Macrinus at han skulde sætte alt hvad Caracalla havde ödelagt, og ogsaa Gravene, i Stand igjen. c. 26. p. 1334.

v) Han fortæller nemlig at Daniel havde bygget, i Ecbatana et Taarn og siger: *θάπτουσι δ' εν τῇ βάρει τοὺς τε Μήδων Βασιλεῖς καὶ Περσῶν καὶ Πάρθων, ἄχρι τοῦ δεῦρο. καὶ ὁ ταύτην πεπιστευμένος Ἰουδαῖός ἐστιν ἱερεὺς. Joseph. Antiq. Jud. L. x. c. xi. ed. Oberth. Tom. 1. p. 1184.*

Efter saaledes at have undersøgt Monumenternes Alder, kunne vi vel med Sikkerhed slutte, at Inscriptionerne maae være af samme Tid, altsaa af de Kaianiske Kongers Periode: og at de maae være skrevne i et af de dengang i det Persiske Rige gjældende Sprog. Den nærmere Undersøgelse over dem fører mig da til denne Afhandlings andet Kapitel.